

זמני כניסת ויציאת החג:

ירושלים - 17:25 | 18:37

תל אביב - 17:39 | 18:37

חיפה - 17:30 | 18:37

טבריה ומגדל - 17:35 | 18:34

באר שבע - 17:43 | 18:39

ערב שבת קודש פר' בראשית תשפ"ג

הרב מרדכי אלון שליט"א

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

ואד(ם) יעלה מן הארץ

ואד יעלה. לענין ברייתו של אדם העלה התהום, והשקה עננים לשרות העפר, ונברא אדם, כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה, אף כאן והשקה, ואחר כך וייצר. (רש"י, בראשית ב' ו')

זה לא סתם תיאור של הבריאה באופן כללי אלא תיאור של בריאת האדם, כלומר לא רק שהאדם עומד להתפלל על הגשם, אלא בריאתו היא איזון של מים ואדמה. אגב, גם בהמשך האדם נברא מן המים - טיפת הזרע והביצית, מים, ומשך כל שהותו ברחם הוא מוקף מים אבל לבסוף הוא הופך להיות יצור יבשתי. כשהוא רוצה להיטהר הוא חוזר את המים.

כך, למרות שכל הנבראים נוצרו "נפש חיה", הרי שהאדם נברא תחילתו עפר, כפי שמתוארות בהרחבה בגמרא בסנהדרין בדף ל"ח שעות היום הראשון בו נברא האדם, שרק בשעה מאוחרת נפח בו הקב"ה את הנשמה, את האלוקות. כלומר הוא הכי נמוך, הכי עפר הכי מגושם מכל הבריות, אבל מצד שני הוא האלוקות כי הקב"ה נפח בו נפחה מתוכו - "מאן דנפח מתוכיה נפח" (עי' תניא פרק ב'), ורק אחרי שהוא הופך לנפש חיה בעצמו -

וַיִּטֶע ה' אֱלֹהִים גֶּן-עֵדֶן מְקֻדָּם... (שם ב', ח')

ושם הוא שם את האדם -

... וַיִּנְחְהוּ בְגֵן-עֵדֶן לְעִבְדָהּ וּלְשִׁמְרָהּ. (שם ט"ו)

להגשים את הגשם

עוד נחזור לסיפור הבריאה אבל אני מבקש להתמקד כעת במילה 'גשם'. באנגלית הוא מכונה Rain, מים שיורדים מהשמיים, אבל בעברית זהו גם התיאור של החומרי, הגשמי. מדוע? האם הוא יותר גשמי מכל דבר אחר? מה יכול להסביר את הגשם שיורד מן השמים עם הגשמיית? השורש ג.ש.מ. משמש לעוד משמעויות בעברית - להגשים משהו, חלום שמתגשם, וגם - דבר שהוא חומרני מאד נקרא מגושם (כמו גם כבד תנועה ומסורבל). צריך להתעמק במילה המרתקת הזו. אגב, האם יש קשר בין המילה המקבילה לגשם - 'מטר' - בעברית לבין המושג 'מטריאליזם' (חומרנות)? דווקא הגשם שבא מלמעלה לא נראה במבט ראשון כדבר גשמי מאד... אבל כל מושג עולם הגשמות בא מהמילה הזו.

להתפלל על הגשם

ושוב אנו מתחילים מבראשית. ביום שני האחרון, חוץ משמחת תורה, היו עוד שני אירועים שמחים שעוסקים בגשם, עליו התחלנו להתפלל (כפי שגם הכהן הגדול היה מתפלל עליו בהיכנסו לקדש הקודשים ביום הכיפורים). הדבר הראשון הוא שהתחלנו לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בתפילת מוסף של החג, והדבר השני הוא שבקריאת 'שני' של הפרשה, פרשת בראשית, מופיעה בריאת האדם ומטרת בריאתו והיא - להתפלל על הגשם. זה ממש פלאי פלאות שבאותו יום שהתחלנו להזכיר בו את גבורות הגשמים, גם מופיע -

אֱלֹהִים תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. וְכָל שֵׁיחַ הַשְּׂדֵה טָרֶם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל-עֵשֶׂב הַשְּׂדֵה טָרֶם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ וְאָדָם אֵינִן לְעִבְדָ אֶת-הָאֲדָמָה. (בראשית ב', ד-ה')

רש"י במקום מסביר מדוע לא המטיר ה' -

...ומה טעם לא המטיר? לפי שאדם אין לעבוד את האדמה...

אבל שם לא מתואר רק איך התחיל האדם לעבוד את האדמה, אלא דווקא איך הוא נברא, וגם זה קשור למים ולגשם, שהוא עניינו המרכזי של השיעור שלנו -

וְאָדָם יַעֲלֶה מִן-הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת-כָּל-פְּנֵי-הָאֲדָמָה. (שם ו')

אגב, המילים 'אד' ו'אדם' מאד דומות. אד שנעשה מים הוא האדם. ורש"י מסביר שם שאלו הם מים שעלו מן התהום שתחת לאדמה, והוא משקה את העננים והם אלו שמשקים את האדמה. כל זה, מסביר רש"י, מובא בפסוק, כדי לתאר איך ייברא האדם. האדם הרי נברא מהעפר -

וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם עֹפָר מִן-הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשִׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. (שם ו')

על כל הברואים נאמר -

וַיִּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא אֶת-הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ .. (שם א', כ"ד)

הם נוצרו כמות שהם, וכפי שמבארים חז"ל על הפסוק "שור או-בָּשָׂב או-עַז כִּי יוֹלֵד.." (ויקרא כ"ב, כ"ז) כי שור בן יומו קרוי כבר שור (ב"ק, ס"ה). אבל את האדם הקב"ה יצר עפר מן האדמה, השקה אותו באד מן העננים כדי לצור בוץ -

יש מקור רוחני, עליון. כל ילד קטן, ובמובן הזה אין הבדל בינו לבין מומחה מטאורולוגיה בעל שם, רואה שהגשם בא ממקור רוחני. אנו רואים בעיניים שהגשם מגיע מהעננים, ואתה גם רואה ויודע שזה אולי אחד הדברים הטבעיים היחידים שאין לך סיכוי לחזות אותם. רק תפילה. כן, יש המון חזאים ומדעי חזאות אבל בסוף הכל זו תפילה - "מאמין בחי העולמים וזורע" (תוס' שבת ל"א. בשם הירושלמי). על הזריחה של השמש אנחנו יכולים לתכנן, אנחנו יודעים מתי יהיה ליקוי הירח ומתי ברכת החמה תחול בעוד עשרים ושמונה שנים, סיבוב הירח - אבל גם אם תהיה המומחה הכי גדול בתהליך יצירת הגשם, ותדע להסביר איך האד עולה מהים והופך לענן וכו', הרי שאתה לא יודע לתכנן ולצפות לגשם - לא בעוד חודש ולפעמים גם לא עוד יום אחד. גשם הוא דבר שבא מלמעלה ויורד הכי למטה שאפשר, וחודר ומחלחל אל פי תהום, ושוב הוא עולה מהכי למטה אל הלמעלה וחוזר חלילה. מאד מענין שהפסוק שמתאר את הגשם משתמש במושג ייחודי -

וְכָל יְשִׁיחַ הַשָּׁדָה טָרֵם יִהְיֶה בְּאָרֶץ וְכָל-עֵשֶׂב הַשָּׁדָה טָרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ... (ה')

'טרם' - אותיות 'מטר'. טרם פירושו עדיין לא, כך מביא רש"י במקום -

טרם יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא, ואינו לשון קודם, ואינו נפעל לומר 'הטרים' כאשר יאמר 'הקדים'... (שם)

טרם זה פוטנציאל, משהו שעודנו. רש"י ממשיך ומביא דוגמאות לכך -

...וזה מוכיח, ועוד אחר 'כי טרם תיראון' (שמות ט, ל), עדיין לא תיראון. ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ, כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם, וכל עשב השדה עדיין לא צמח, ובג' שכתוב ותוצא, לא יצאו, אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי, ולמה, כי לא המטיר, ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה, ואין מכיר בטובתן של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים. (שם)

המטר הוא בעצם ההתגשמות של הטרם, של העדיין לא, של איזו שאיפה עם פוטנציאל שעוד לא יכולה להתמשש כי על מנת שהיא תתמשש אני צריך להסתכל כלפי מעלה והלמעלה פונה כלפי מטה.

משה מן התורה מנין?

הערה אחרונה לפני שנעבור לבאר את הכל. לקראת סוף הפרשה מופיעה מילה נוספת, מרתקת, שדומה למילה גשם. כאשר מחליט הקב"ה להביא את המבול, מופיע -

וַיֹּאמֶר ה' לֹא-יֵדוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֹלָם בְּשָׁגָם הוּא בְּשַׁרְ וְהָיָו יָמָיו מָאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. (ו', י')

הגשם הוא כוחם של ישראל - כל מסכת תענית כמעט עוסקת בתפילות ובתעניות של עם ישראל על הגשמים (ומי מאיתנו לא גדל על הסיפור של חוני המעגל?), וגם היום מפורסם הוא שהתפילות של עם ישראל על הגשם משפיעות על כל העולם כולו.

חז"ל אומרים -

אמר רב יהודה גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה, שנא' (דברים לב, ב) "יערף כמטר לקחי" ואין לקח אלא תורה, שנא' (משלי ד, ב) "כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזובו". רבא אמר יותר מיום שניתנה בו תורה, שנאמר "יערף כמטר לקחי", מי נתלה במי? הוי אומר קטן נתלה בגדול". (תענית ז).

כלומר לפי רבא יום הגשמים הוא הגדול והתורה, הלקח, תלויה בו! ועוד ממשיכים חז"ל -

אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים. (שם)

אמר רבי יוחנן גדול יום הגשמים כיום קבוץ גלויות. (שם ח):

כל עניינו של האדם הוא להתפלל על הגשמים, לעבוד את האדמה להכיר בטובתן של גשמים. וצריך להבין את זה. גם מבחינה הלכתית, נשים לב כי תפילת הגשם (או תיקון הגשם) הנאמרת במוסף של שמיני עצרת היא בקשה על החיים, ואליה מתנקזים כל שבעת ימי חג הסוכות על אושפיזינו. הרי כל הסוכות השקינו את ענני הכבוד, עסקנו בשאיבת מים ובניסוחם - וליום השמיני אנחנו מנקזים את כל זה, ויש להעמיק בהבנת ענין זה.

הערה נוספת. רבים מאיתנו זוכרים את המשנה הפותחת את מסכת תענית -

מֵאִמְתִּי מְזַכְרִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִיּוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל חַג. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִיּוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁל חַג. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הוֹאִיל וְאֵין הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סִימָן קָלָלָהּ בַּחַג, לָמָּה מְזַכְרִין? אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אֵף אֲנִי לֹא אֶמְרָתִי לְשֵׁאל, אֶלָּא לְהַזְכִּיר, מְשִׁיב הַרוּחַ וּמורִיד הַגְּשָׁם בְּעוֹנָתוֹ. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, לְעוֹלָם יִהְיֶה מְזַכְרִין. (תענית א', א')

כלומר יש שם שני שלבים. האחד בקשת הגשם, שאילת הגשם ("ותן טל ומטר לברכה"), והקודם לו הזכרת הגשם ("משיב הרוח ומוריד הגשם"), ופוסק ר' יהושע כפי שאכן אנו נוהגים, שמזכירים את הגשם משמיני עצרת (ואת השאילה מתחילים רק ב' מרחשוון בגלל עולי הרגלים שעד אז יגיעו הביתה). אני לא זוכר עוד ענין שחמישה עשר יום לפני שאנחנו מתחילים להתפלל עליו, אנחנו מקבעים אותו בתודעה שלנו ומזכירים אותו, כמו את הגשם. אחרי שעסקנו ארבעים יום בסליחות, לאחר מכן בהמלכתו של הקב"ה ונתנו לו כל מיני תארים כמו 'המלך הקדוש' וכו', כעת אנחנו מזכירים את גבורותיו.

חזאי שלא יודע לחזות

נתחיל את הלימוד שלנו בנקודה פשוטה וממנה נעבור לכל הפרשה שלנו. חז"ל מלמדים אותנו שלכל דבר גשמי בעולם

חילול ה', מציאות של חלל שנוצרה כדי שהאדם יתפלל ויעלה את הכל ויביא מהמקום הכי תחתון את ההתבטלות אל האלוקות. ראשוני בעלי החסידות קוראים לזה -

הנה ידוע שה' יתברך האציל העולמות וברא יש מאין. והעיקר היה כדי שהצדיק יעשה מהיש אֵין. (פרי הארץ)

הקב"ה לקח 'אֵין' ועשה ממנו 'יש' על מנת שהצדיק יעשה מה'יש' הזה - 'אֵין'. והכוונה ב'צדיק' היא כל אחד מאיתנו, שאמור להיות זה שיודע ורוצה לעשות מהיש אין. והוא מסיים במילים -

...ויכניע כל המידות לה' ית'.

וצריך להבין את הדבר הזה לעומקו. הוא כל כך פשוט ובעצם זו ההבנה של כל ילד בגשם, שהוא הדבר הכי רוחני והכי גשמי, והוא ההגשמה של כל החלומות והמטרות, והוא ההגשמה של הקב"ה את חלומו - "נתאוהו הקב"ה שתהיה לו דירה בתחתונים".

הקב"ה עשה מאין יש כדי שהצדיק יעשה מהיש - אֵין. צריך להפנים שהיש הכי גדול שהכי מפריע לחוש את האין הוא האני שלי, האגו שלי. קל לנו להבין בשכלנו שלא הירח ברא את העולם, גם לא פוטין או ביידן, אבל הרבה יותר קשה לנו להעלות את הכל אל שורשו, ובגשם כל אחד מאיתנו יכול לראות איך בעצם אני מתפלל וממחבר את הכל כי בשביל זה נבראתי - לעשות מהיש אֵין, להחזיר את הכל אל השורש שלו ואז יופיעו מים מופלאים. ביום השני הפריד הקב"ה בין המים העליונים והתחתונים והאדם בתפילתו מחבר אותם חזרה, ונותן לכל המציאות את השקע שלה, את החשמל שלה, את האינסוף שלה.

יער ובו מרגלית יקרה

מהו החטא שמתרחש לאורך כל אלף וחמש מאות שנות הפרשה, וחורז בין כל החטאים שבה? - אדם הוא מוגבל, מגושם³, סופי, ובכל זאת הוא יכול להכיר ולהאמין באינסוף. איך זה? הנוסחה פשוטה - 'אין לי שום שאיפה שתגיע אל האינסוף', אומר הקב"ה, 'אלא רק שתגיע אל האין שבך'. כשתגיע אל האין שאתה - תמצא את האין שהוא תמיר ונעלם. "לך אמר לבי בקשו פני" (תהילים כ"ז), ואז כאשר תבקש את הפנימיות של לבך, מסביר אדמו"ר הזקן, "את פניך ה' אבקש", ופתאום שם אתה תפגוש באינסוף.

ר' אשר פריינד זצ"ל היה ממשיל את זה במשל מדהים - משל ליער עבות שכולו מלא חיות טורפות ואי אפשר להיכנס אליו, אך בתוכו טמונה מרגלית ששווה מליארדים. כך כביכול ברא הקב"ה את עצמו כשאי אפשר להגיע אליו. 'נו, אז מה הוא

רש"י מביא שם שהכוונה היא כמו 'הגם ש...'¹. חז"ל אומרים על מילה הזו דבר תמוה -

משה מן התורה מניין? "בשגם הוא בשר" (בראשית ו, ג). (חולין קל"ט.)

עצם השאלה תמוהה כי התורה כולה מלאה במשה, וניתן להבין אותה רק אם נבין במה עוסקת הסוגיה שם כולה. הגמרא שואלת שם היכן מופיע או רמוז בתורה שמם של גיבורי מגילת אסתר - מרדכי, אסתר והמן, ומצרפת אליהם גם את משה.² כלומר הגמרא מבקשת שם לברר ולהבין את השורש של אסתר, של מרדכי והמן - שהם סוף כל הנסים, וכך היא מנסה לברר גם את המציאות של משה. אגב, משה נמשה מהמים, הוא הכח למשות את כל המציאות, משה הוא האד העולה מן הארץ, הוא הקישור של הגשמי ברוחני. ומשה מן התורה הוא מהמילה היחידאית הזו - 'בשגם הוא בשר'.

לעשות מהיש - אֵין

נדמה לי שיש חוט חורז לכל ענייני פרשת בראשית, שמתחילה בבשורה הגדולה ביותר ומסתיימת ב-"לא ידון רוחי באדם בשגם הוא בשר", ו-"כִּי נִחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתֶם. וְנָח מִצָּאֵן...".

היסוד הזה הוא שלכל דבר גשמי יש משהו רוחני שממנו הוא קיים, והוא בסיס החיים שלנו. לפני שנברא העולם הכל היה אֵין, ואז בהחלטה לברוא את העולם הוא האציל מעולם האצילות, ושלשל לעולמות בריאה יצירה ועשיה, עולמות לכאורה הנפרדים מאלוקות. כביכול יש חלל פנוי שבו אני מופיע. ביום הראשון מופיע - "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" היינו שלא היתה שניות, עוד לא היו מים עליונים או תחתונים, לא היה רקיע, לא היה קרע. ככל שנבראים עוד יצורים, כמו שביום השני בו נבראו המלאכים, נבראים עוד ועוד דברים שיכולים לבלבל את האדם במקור האינסופי שלו, באין עוד מלבדו, בכח להתפלל, בכח לתפוס שהכל הכל הוא מלמעלה ואין עוד מלבדו. ביום השני כידוע לא מופיע הביטוי "כי טוב" כי בו נוצרה בפעם הראשונה השניות, זה מה שרש"י אומר על "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" -

...לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו, שלא נבראו המלאכים עד יום שני... (א', ה')

כי אין עוד שום דבר אחר והוא ית' יחיד בעולמו. ביום השלישי נקוו המים אל מקום אחד ונראתה היבשה, ואז בא ה-"כי טוב" שמשלים את היום השני, הקודם, כי רק כעת נוצר המקום לאדם שהוא יצור יבשתי כפי שאמרנו לעיל, אבל מגיע מהמים ("ואד יעלה") - או אז מתברר שההפרדה הזו, הבריאה הזו, היצירה הזו שיצר הקב"ה בעולם שבו הוא איננו נראה זה חלל,

³ מעתה אף נבין כי 'מגושם' הוא הניתוק של הגשמי, המאטריה, מהמקור הרוחני שלו, ולכן מה שנשאר הוא רק החלק הגשמי. האוכל שאנו אוכלים איננו רע כשאני יודע לחבר אותו למקור שלו - למשל אם אני הופך אותו לסעודת מצווה, אבל מאידך אני יכול להפוך להיות מכור, מגושם. להיות חומרני. בסדום מופיע - "בארות בארות חימר".

¹ "בשגם הוא בשר. כמו בשגם בסג"ל, כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר, ואף על פי כן אינו נכבד לפני, ומה אם יהיה אש או דבר קשה. כיוצא בו עד שקמתי דבורה (שופטים ה, ז) כמו שקמתי, וכן שאתה מדבר עמי, כמו שאתה, אף בשגם כמו בשגם".

² "המן מן התורה מניין? המן העץ(בראשית ג, יא). אסתר מן התורה מניין? ואנכי הסתר אסתיר (דברים לא, יח). מרדכי מן התורה מניין? דכתב מר דרור(שמות ל, כג), ומתרגמינן מירא דכיא". (חולין שם)

ביום הזה שואלים אותו איכה - זוהי תקיעת השופר, הקול - 'קולך שמעתי'. 'ה' שמעה בקולי". והקב"ה ממשיך ומנסה לעזור לו להגיע אל התשובה הנכונה -

וַיֹּאמֶר מִי הַגִּיד לְךָ כִּי עֵירָם אִתָּהּ הַמֶּן-הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבַלְתִּי אֶכֶל-מִמֶּנּוּ אֶכְלָתָּ. (וי"א)

אבל האדם במקום לחוש את החיבוק שבשאלה ולהודות שהוא מעד - מתחפר.

אגב, 'מועד' זה מפגש. זה לא רק זמן או מקום אלא שניהם יחד, כאשר שני צדדים מתוועדים. "מועד" הוא שם נרדף משמעותי מאד ליום טוב ולחג, שבו הקב"ה קובע למשל שביום ט"ו תשרי יהיה סוכות אבל הוא מחכה לראות מתי עם ישראל, הכלה, יקבעו מתי יוצא התאריך הזה, ויעשו קידוש החודש, ואז קובעים ישראל והקב"ה 'דייט', להתוועד יחד. קובעים מועד. 'אבל אולי אני אטעה בקביעה של המועד? אולי אני אפול?' - נכון, זה יכול להיות. יתוש או ג'רפה לא יפלו, שור לא יטעה כי 'שור בן יומו קרוי שור' כפי שראינו, אבל "אדם מועד לעולם" (משנה בבא קמא ב', ו'), ולכן יש לו כוחות אינסופיים. "שור בן יומו קרוי שור" כי כל מה שמעניין אותו הוא האוכל שלו, התאבון שלו ויצר המין שלו. לא מעניין אותו החדשות, הנייעס, האחרונות או הישנות. הוא ממלא את יעדו מרגע שהוא נולד. לכן הוא תם. אין שור מועד כשהוא נולד אלא שור תם (רק בהמשך אם האדם 'שיגע' אותו אז הוא יכול להפוך למועד...).

אבל אדם? מעצם הווייתו הוא מועד ולכן הקב"ה עושה איתו מועד, ולכן 'מועדים לשמחה'. וכאשר האדם לא מוכן לזה, לא מוכן להיפגש עם האין (זהו מאד טבעי כי זה לכאורה זה מנוגד לטבע האדם שמחפש להיאחז בכל מיני דברים ועוגנים, להיות בטוח, אבל הקב"ה עשה את העולם מאין ליש כדי שהצדיק יעשה מהיש אין ויכניע את כל המידות להשי"ת) מה שקורה לי כשאני לא מצליח לעשות את זה הוא שאני מאבד שליטה ומשתגע, ואז או שאני כועס, מתגאה ומאשים את כל העולם ("האשה אשר נתת עמדי" - כלומר גם אתה, רבש"ע, אשם, והאשה שהיא בעצם כל האנושות חוץ ממני...) או שאני מתייאש.

אדם מועד לעולם

זה החטא הראשון, החטא שבו חטא כל העולם, כל האנושות. כשיהודי לא מבין שהוא אין הוא לא יכול להבין שהוא אין סוף. הוא בטוח שהוא דוקטור גדול, רב גדול, הוא יש.

"משיב הרוח מוריד הגשם" בפנימיות הוא שכאשר אתה משיב את הרוח ותופס שמהמקום הרוחני ביותר מופיע הגשם, הרי שאתה גם מעלה את הכל אל המקום הרוחני ועושה את כל הסירקולציה הזו - וזה האדם. עכשיו נחזור אל המילים המדהימות של הפסוק - "ואדם אין לעבוד את האדמה". תפקידו של האדם הוא להיות אין, לכן הוא היחיד שנברא מהאד שיעלה מהארץ. עד עכשיו תוארו בריות, אבל אד הוא דבר לא-גשמי, שעולה מהתהום שמתחת לאדמה, עולה מעלה

רוצה ממני? איך אגיע אליו?", שאל ר' אשר במשל, וענה - 'הוא לא רוצה שתגיע אליו אלא שתגיע אל האין שבך, שתכיר את הרוחני, את האין, את מה שיוצר, את מה שמעל כל יש שבך - שאין בך משלך כלום - ואז תפגוש את האינסוף'. "מבשרי אחזה אלוה" (איוב י"ט, כ"ו). אנחנו לומדים היום הרבה עברית. גם המילה 'בשר' שכולנו מכירים, היא לא רק Meat אלא גם 'בשורה'. "קול מבשר מבשר ואומר". רק מהבשר שלך יכולה להופיע ההכרה את האלוקות. איך? - אם תפגוש את האין שבך.

מועדים? - לשמחה

בואו נעבור על הפרשה; חטאי האנושות. מהו החטא הראשון? תמיד אנחנו אומרים שהחטא הראשון היה של האדם שאכל מעץ הדעת ולכן אף גורש מהגן. אבל זו כפירה לומר כן! אולי עדיף לצרף את המילה 'תפוח' לשטות הזו כדי שנבין שזו אכן שטות. כנראה שהמקור של זה הוא בדתות אחרות ר"ל. האדם גורש כי כאשר הקב"ה שאל אותו 'איכה?' הוא לא ענה 'הנני'. אדם גורש כי הוא יכול לאייין את עצמו, כי הוא לא יכול היה לומר 'נפלתי, ולכן אני מבין שאין עוד מלבדך'.

אמרנו בחג בשם האדמו"ר מספינקא שליט"א⁴, שהביטוי "מועדים לשמחה" משמעו שבאשר האדם מועד, נופל, זה רק בשביל דבר אחד - "בשמחה", ואז אתה מבין שאתה אין. קיבלת עוד שיעור באין שלך, שאתה חלק מהאינסוף, שאין לך משלך, אלא אתה רק מחובר לקב"ה. תפסיק לחפש סיבות למעידה ותבין גם שאף אחד לא מאשים אותך. תפסיק לנסות לשלוט. הרי מה שאל הקב"ה את האדם? -

וַיִּקְרָא ה' אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם וַיֹּאמֶר לְךָ אֵיכָה. (ג', ט')

ומה עונה לו האדם? -

וַיֹּאמֶר אֶת-קִלְכֶּךָ שָׁמַעְתִּי בְּגֶן וַאֲיָרָא כִּי-עֵירָם אָנֹכִי וְאֶחְבָּא. (שם י')

כלומר, 'לא הייתה לי יראה ממך רבש"ע, אלא פחדתי כי עירום אנכי'. 'ומי אמר לך שעירום זה לא טוב?' שאל הקב"ה. הרב חרל"פ צ"ל אומר שלפני החטא הראשון של האדם הוא לא היה אמור לכסות את ערוותו כי לפני החטא הדבר הכי אינטימי של האדם לא היה הערוה אלא הנשמה והיא כבר היתה מכוסה בבשר, בגוף. ברגע שאחרי החטא, התחלתי לפחד מחוסר השליטה שלי, שמופיע בראש ובראשונה במקום הערוה. זה מפחיד אותי, ואם אני לא שולט אז אני מפחד אשמים כי אני מרגיש מואשם בעצמי. אבל מי האשים אותך? אתה לא אשם ואתה לא שולט. רק באתי לשאול אותך 'איכה?', ותענה לי, תגיד 'מעדתי'. כמה זה מסובך, כמה זה קשה. תכיר את האין ואז אתה תהיה קרוב אל ה' אף יותר ממה שהיית לפני החטא. גדולים בעלי תשובה לאין ערוך. אבל האדם מתחפר ונכנס לייאוש ולגאווה ואין לו את הכח להיכנע לקב"ה. הוא לא יודע לענות לשאלה הפשוטה הזו. ביום שהוא נברא הוא חטא.

⁴ רבי ישראל חיים וייס שליט"א, האדמו"ר מספינקא בבני ברק. מרכז החסידות שלו ברח' דונולו בעיר. הוא חתנו של רבי ירחמיאל צבי מביאלה

... כִּי־מִלֵּאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת־יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים. (ישעיהו י"א, ט')

אבל מאיפה? - מהאדם הזה שיודע להיות יבשה אבל לא לייבש ולא להתייבש, ולא להפוך לעפר שלא מכיר את האין.

"אד יעלה" ואז, כמו הגבל, הקב"ה מגבל אותי, ואז מגיע הפסוק המדהים שהזכרנו קודם -

וַיֹּאמֶר ה' לְאֶ־יְדוֹן רוּחִי בְּאָדָם לְעֵלִם בְּשָׁגֵם הוּא בְּשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. (ו', י')

זה געוואלד. משה מן התורה מנין? - משה במצריים זה 'מים', את משה אנחנו פוגשים במים, והוא נקרא משה "כי מן המים משיתיהו", ומשה הוא השורש של האין, הוא שורש הצדיק שיודע לעשות מהיש אין.

המודל של הצדיק

בשמחת תורה אנחנו עוסקים בפטירתו של משה. שמונה פסוקים שלא ברור מי כתבם, "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע", אבל חז"ל מתארים מה היה שם. אחרי שמשה מסמא את עינו של מלאך המוות, מעיף את כולם והקב"ה אומר לו "אל תתירא, אני בעצמי מטפל בך ובקבורתך", הוא פונה אל הנשמה ואומר לה -

נְשָׁמָה, צְאִי אֶל תְּאֲחֵרֵי וְאֲנִי מַעֲלָה אוֹתָךְ לְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם הַעֲלִינִים, וְאֲנִי מוֹשִׁיבֶךָ תַּחַת כֶּסֶף כְּבוֹדִי אֲצֵל כְּרוּבִים וְשָׁרְפִים וְגִדּוּדִים.

והיא עונה לו -

רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מֵאֲצֵל שְׂכִינְתָךְ מִמְרוֹם יְרֵדוּ שְׁנֵי מַלְאָכִים עֲזָה וְעֻזָּאֵל [אלו בני האלהים שראו את בנות האדם] וְחָמְדוּ בְּנוֹת אֶרְצוֹת וְהִשְׁחִיתוּ דָרְכָם עַל הָאָרֶץ עַד שֶׁתְּלִית אוֹתָם בֵּין הָאָרֶץ לְרַקִּיעַ, אֲבָל בֵּן עֶמְרָם מִיּוֹם שֶׁנִּגְלִית אֵלָיו בְּסִנְיָה לֹא בָּא לְאִשְׁתּוֹ, שְׁנֵאמַר (במדבר יב, א) 'וַתְּדַבֵּר מְרִים וְאִהְרֹן בְּמִשְׁהָ עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכִּשִּׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כִּשִּׁית לָקַח', בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ תִּנְיַחֲנִי בְּגוֹפּוֹ שֶׁל מִשְׁהָ. (דברים רבה סוף וזאת הברכה)

היא מעדיפה להישאר בגופו של משה ולא תחת כסא הכבוד! המודל של הצדיק שעשה מהיש אין - זה כל כח האמונה, כי כאשר אתה מאמין אתה לא נאחז בדברים אחרים. כשאתה באמת מאמין הרי אתה כמו התינוק הגמול עלי אמו, אתה נתפס בה, ורק בה. רעיא מהימנא.

פרשת בראשית היא לעולם סיומו של חודש תשרי וכל עניינה הוא שהקב"ה עשה מהאין יש "ותכלית בריאת היש מהאין היא כדי שהצדיק יעשה מהיש אין ויכניע כל המידות להשי"ת". בראשי"ת אותיות 'בתשרי'.

מענה א-להי קדם

'חתן מעונה' בשמחת תורה פתח את קריאתו במילים -

מַעֲנֵה אֱלֹהֵי קֳדָם וּמִתַּחַת זְרַעַת עוֹלָם וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךְ אֲנִיב וַיֹּאמֶר הַשֹּׁמֵד. (דברים ל"ג, כ"ז)

עוזר למים להופיע דרך העננים ואז לגבל את העפר - וכך נברא האדם. הוא הכי אדמה, הכי עפר, הכי מועד - אבל הכי אֲדָמָה, הכי עליון, הכי אלוקי. וכשהוא שוכח את האין הוא נופל לגשמות שכל החיות הטורפות בעולם גם יחד אינן יכולות ליפול אליה. 'לא ביקשתי ממך להשיג את האלוקות', אומר לו הקב"ה, 'ביקשתי רק שתכיר את האין שבך'.

נמשל כבהמות נדמו

בואו נמשיך את הטיול שלנו בפרשה, אך כעת בקיצור; החטא הראשון הוא כאמור החטא של כל האנושות. החטא הבא הוא חטאו של קין. מה חטאו? - באי הכרת האין שבי, באי היכולת להביא את הראשית לה'. מנגד, מה כוחו של הבל? - הבל בעברית פירושו אד, אשר "יעלה מן הארץ". הבעיה של קין היא שה-'קניתי איש את ה' הופך לאט לאט ל"כוחי ועצם ידי", וכאשר הוא לא מקבל את האין שבו, הוא בלי רצות בכלל מגיע לתחושת שליטה והוא הורג, ואז הוא בורח בתחושת אשמה - "גדול עוני מנשא" ונוצר עולם שלם עד שלאחר ששה-שבעה דורות עד שתובל-קין, הנכד של הנכד של הבל שלו, הורג אותו יחד עם אביו. אנחנו זוכרים את הסיפור שם? שהוא נראה לו כחיה (ע"ר ש"י, בראשית ד', כ"ג), ולמה? כי "נמשל כבהמות נדמו" (תהלים מ"ט, י"ג) - לא שהם דומים לבהמה אלא שהבהמה מושלת בו, הוא הופך להיות כפוף לה כי היא 'נפש חיה', היא ממלאת את יעודה ואילו אתה כאשר אינך מכיר באין שבך אתה מסכן את כל העולם. גשם.

ואז מגיע דור המבול. פרשה שלמה על דור שלם שחטאם הוא האגו -

וַיֵּרָאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הָיָה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. (בראשית ו', ב')...כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בְּשָׂר אֶת־דְּרָכָו עַל־הָאָרֶץ (שם י"ג)

אנחנו יודעים מה חוטא שם לפני המבול? - הארץ, היבשה. בהתחלה העולם היה כולו מים, מקווה. הרמב"ם בסוף ספר טהרה מביא איך נכנסים לתוך התורה, היא 'מי הדעת' -

כשם שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל טהור ואף על פי שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות, שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת - טהור. הרי הוא אומר "זורקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם", השם ברחמיו הרבים מכל חטא עון ואשמה יטהרנו אמן. (רמב"ם מקוואות י"א י"ב)

'מי הדעת' הוא השלב הראשוני של האדם לפני שנולד. בתוך הרחם הוא היה מוקף במים וכדי להיטהר הוא חוזר אל תוך המים לרגע אחד ומיד לאחריו הוא צריך לחזור ולעלות אל היבשה - כי הטומאה היא תחושה של מוות, ואדם, גם בייאוש הגדול ביותר שלו, לא רוצה למות אלא להיוולד מחדש, רק שהוא לא מאמין שזה אפשרי. הוא רוצה להיוולד ולחזור אל האין. מסלול העולם הולך לכיון של -

לנסות ולהיות אין

במקום כל התכונים והאגו - בואו ננסה להיות אין. זו כל עבודת כל החיים והיא תכלית מטרת הבריאה. וכל מעידה, כל מכה, רק מקרבת אותי להבנה הזו. אין פרשה עם מכות גדולות יותר מהפרשה הזו - פרשת הבריאה והתקווה ופרשת ההחלטה - "לא ידון רוחי באדם", הגשמות הזו לא מצליחה לקלוט את רוחי. "בשגם הוא בשר" - כמו שרש"י מביא בפשט - הוא שוכח את הרוח, הבשר השתלט עליו. "משה מן התורה מנין? - בשג"ם", בגימטריה מש"ה.

מי שהוא 'מבחר המין האנושי', כפי שמכנה הרמב"ם את משה רבנו, הוא גם יותר עפר מכולם. הוא גם נמצא במקום שהוא יכול להביא את השכינה למקומות הכי תחתונים וממילא הוא יכול למשות אותי מכל מקום. משה מן התורה מנין.

"משיב הרוח מוריד הגשם". בעז"ה שנזכה באמת לעיקר תכלית הבריאה - 'הקב"ה ברא מהאין יש ועיקר התכלית היא שיעשה הצדיק מהיש אין', שנזכה לגשמים בעיתם ולחורף טוב. בעצם, כל החגים הם ההכנה לחורף. "הכן רכבך לחורף". חשבנו פעם מה מתרחש מתחת לאדמה בחורף? אנחנו נוטים לאהוב את האביב והקיץ אבל הכל קורה בחורף - הזרע נרקב והופך לאין ואז הוא נקלט באדמה. כשאתה הופך לאין אתה מקבל כוחות. כל מה שעשינו בחגים, העבודה הגדולה, ההושענות וההקפות, ההכנעה וכו' - הכל היה להגיע לתכלית שהיא לעשות מהיש אין, להכניע את המידות להשי"ת.

וכמה פשוט ונפלא שם פירושו של רש"י -

מעונה אלהי קדם. למעון הם השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים. **זרועות עולם.** סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך. **ויגרש מפניך אויב.** ואמר לך השמד אותם. **מעונה.** כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה.

אתם רואים פה את סיחון ועוג, את איראן ואת עיראק, את ההפכים את הכוחות, האם אתם מבינים שכל מה שאתם רואים זה רק הזרועות שמתחת אבל באמת כל הכוחות והנפילות והיצרים והאגו, כל זה בעצם אלו כוחות רוחניים? האם אתם מבינים שלזרועות הללו יש 'מעונה אלהי קדם'?. 'מעונה' כמו 'ירושלימה' - תכתוב בוויז 'אלהי קדם', תכתוב לרוחני, כמו שכל ילד כותב שגשם בא מלמעלה.

"מעונה אלהי קדם ומתחת זרועות עולם" - אתה, כבוד הרמטכ"ל, חושב שאתה מתכנן הכל ונלחם וכו' אבל באמת הוא ית' מגרש מפניך את האויב, את הפנימיות של האויב, את הלמעלה שלו, את הכוחות העליונים, כי אחרת שום דבר לא יילך פה למטה, ולך הוא רק נותן את פקודת הפתיחה באש - 'השמד', ואתה חושב שאתה תכננת ואתה עשית וסידרת את הכל וכו' - כאשר בסך הכל ירית, אבל מי שמאחורי הכל זה הוא ית'. "ומתחת זרועות עולם". כאשר אנחנו נצליח לראות את התמונה הזו - "לעולם ה' דברך ניצב בשמיים" (תהילים קי"ט פ"ט) - למעלה הכל רוחני, ומאותו רוחני, מהדיבור האלוקי, מהאותיות, מהמאמרות בהן נברא העולם (שזו כל פרשת בראשית) - מתרחש הכל. זו הפרשה של לתת את הראשית, של שנהיה לראש ואז לא ניפול בזנבות. זה החטא של קין.

חשיעור מוקדש לרפואת
עמרם בן איידה חייה

ולהבדיל לע"נ
ר' יוסף בן מיסה גואטה ז"ל
יהונתן בן צבי ז"ל
מרת חיינע ב"ר נתן נטע ע"ה

להקדשת שיעורים ניתן לפנות בהודעת וואטסאפ
לעמנואל - 054-7500516